

Wat is correct?

Een crescendo van controversie

Alleen rechtschapen mensen twijfelen aan hun eigen goedheid, wat de belangrijkste reden is dat ze zo goed zijn.

Paul Auster

Consensus

Binnen de spreekkamer is er onder psychoanalytici grote eenstemmigheid over het belang van *abstinentie* en *neutraliteit*. De overdrachtsliefde is echte liefde maar krijgt er een speciale behandeling. Ze verloopt immers in onthouding. Door het verlangen van de analyticus komt ze ten dienste te staan van de liefde voor de waarheid. Verder bevordert een goed gedoseerde frustratie de regressie en houdt ze volgens het motto van Wilfred Bion ('*No breast, therefore a thought*') de motor van de vrije associatie draaiend. Wel dient de voedende en spiegelende grondlaag van de analytische houding gemoduleerd. Zo niet kan zich een deficiënte ontmoeting (zoal niet trauma) contraproductief herhalen. De analyticus schort bovendien niet alleen zijn *weten* maar ook eigen *oordelen* op om ruimte te maken voor beter begrip van het psychisch lijden.

Dat het psychoanalytisch proces het *ware* als voornaamste goed beschouwt is *gemeengoed*. Michel Thys sprak in het Tijdschrift voor Psychoanalyse over het '*beter worden van waarheid*'. De bedoelde 'waarheid' gaat dan om het geheel van onbewuste drijfveren die aan elke theorie of praktijk ten grondslag liggen. Door sommigen wordt deze Waarheid ter onderscheiding wel eens een hoofdletter toebedeeld.

Psychoanalyse als ethisch domein

Binnen bepaalde stromingen is de ethiek van de psychoanalyse een constante bekommernis. Zij is er beslissend voor de psychoanalytische specificiteit. Moraal (Lat. *Mores*) en ethiek (Gr. *Èthè*) verwijzen allebei naar de zeden. Maar slechts ethiek is een kwestie van persoonlijke keuze. Ze behelst een visie op de menselijke vrijheid. Vrijheid is een boog gespannen tussen creatieve subjectiviteit en normerende doelstellingen. Het is niet de vrijheid van '*anything goes*', alias de vrijheid van het kapitalisme die Rosa Luxemburg vergeleek met die van de vos in het kippenhok. Het is de vrijheid van '*ik zou u vermoorden als ik kon, maar als ik kan vermoord ik u niet*'. Een van de grootste psychische prestaties van de mens is –remember Freud in zijn Mozes van Michelangelo– het bedwingen van de eigen hartstocht.

Vanuit de beschreven optiek is de psychoanalytische kliniek een bij uitstek ethisch domein. Psychopathologie is onvermogen bewust te kiezen en blijven vastzitten in *symptomatische* keuzes. *Iets* in ons kiest, vaak tegen goede bedoelingen en beter weten in. Wat betekent het bijv man, vrouw, vader, moeder te zijn. Wat betekenen liefde, gezag, seksualiteit. Het zijn waarlijk ethische keuzes waarvoor er behalve *het* geen evangelie bestaat.

Therapie is in die optiek het helpen mogelijk maken van keuzes. Vereenvoudigend gaat het in *psychotherapie* om keuzes die worden gedragen door een groep en gegarandeerd door een leidende idee of figuur. Men sluit zich aan bij een norm of conventie, een overtuiging pro of contra enz. Pas specifiek *psychoanalytisch* is het maken van een keuze waarbij men momentaan de *conventie* verlaat voor *inventie* en zijn eigen uitzondering produceert. De analyticus dient daarvoor te verzaken aan de verleiding de God te zijn van wie gezegd wordt '*...en Hij schiep de mens naar Zijn gelijkenis*'.

Het verschil

Het zgn 'verlangen van de analyticus' (Lacan) leidt de patiënt *voorbij* identificatie. Het is erop gericht '*het absolute verschil*' te maken. Deze oriëntatie mag niet verward worden met het zgn '*narcisme van de kleine verschillen*' (Freud) ter distinctie van het imago. Het gaat er veeleer om het ding te ontdekken dat ons doet gaan (en komen): de onherleidbaar particuliere wijze waarop wij genieten. Vincent Hanna/Al Pacino uit '*Heat*' van Michael Mann: '*...all I am is what I'm going after*'.

De menselijke lustbeleving is essentieel *neoseksualiteit*. Op de statistiek van de Gausscurve zijn talloze standjes mogelijk. Maar ook als voor de missionarishouding wordt gekozen is er al naargelang het *proces* van de keuze *innerlijk* verschil. Lapidair geformuleerd gaat het om het verschil tussen een *gewone* keuze voor het *buitengewone* en een *buitengewone* keuze voor het *gewone*. Daarna keer je terug naar je groep, maar je bent niet meer dezelfde. Er was een mutatief moment van authentieke keuze. Een keuze waarbij men zichzelf niet meer herkent, maar tegelijkertijd door voor zijn ding te gaan meer dan ooit zichzelf is. Het is het analytisch '*moment suprême*'. Want het psychoanalytische berust niet in het ritueel maar in de ontmoeting met dit punt van angst dat reeds Sören Kierkegaard gelijk stelde met de duizeling van de vrijheid.

Psychiatrie, psychotherapie en psychoanalyse richten zich naar een ander Goed. Ethiek maakt hier verschil. Waar psychiatrie en psychotherapie zich richten naar het gelijkvormigheidattest van gezondheid en norm(aliteit), impliceert psychoanalyse in de woorden van Joyce McDougall '*A plea for a measure of abnormality*': het maken van bewuste keuzes, waarbij men een eigen positie inneemt en de 'juiste' afstand bewaart tegenover zijn ding.

Orthodoxa en orthodoxie

Freud noemde opvoeden, regeren en '*psychanalyseren*' drie onmogelijke beroepen. Reeds in de Meno van Plato wordt besproken dat er ware oordelen ('*orthodoxa*') bestaan die niet overdraagbaar zijn en niet in een coherent weten ('*orthodoxie*') gevat kunnen worden. Dit is dan ook de voornaamste reden waarom bijv Jacques Lacan zich afzet tegen dergelijke orthodoxie die immers leidt tot (het comfort van de) *technocratie*. De analyticus hoeft zich dan niet meer op glad ijs te begeven. Hij heeft zich immers slechts te 'verantwoorden' tegenover de orthodoxie

waarachter hij zich kan verschuilen. Enige remedie tegen dergelijke vorm van 'lafheid' is zich door het verlangen van de analyticus laten leiden en daartoe desnoods ten gepaste tijde een (nimmer te standaardiseren) *act* te stellen. Zoals Oedipus neemt de analyticus dan de *volle* verantwoordelijkheid (ook voor misdaden in onwetendheid) op zich. De psychoanalyse ambiert immers perfectie noch heiligheid. Essentieel is slechts oprechte verantwoordelijkheidszin voor een onvermijdelijke staat van 'zonde'.

Mensbeeld

Naast een bijzondere ethiek hanteert de psychoanalyse een *specifiek mensbeeld*. Er is voor haar geen duidelijke grens tussen normaal en abnormaal. We moeten voldoende neurotisch zijn voor een geweten, voldoende pervers om te genieten en voldoende psychotisch om de werkelijkheid te transformeren. Elke nacht worden we zonder onderscheid bezocht door verboden, onmogelijke, krankzinnige of perverse dromen.

Psychoanalyse tracht '*De ziekte die mens heet*' (Fernando Camon) steeds te begrijpen als een verdeeldheid ten gevolge van de wet (van de taal). We moeten op deze wet vertrouwen omdat we op niets anders kunnen bouwen, maar we vallen tragisch en noodlottig niet met deze wet samen. We worden daarentegen voortdurend door een transgressieve tendens doorspookt. Voorbij het lustprincipe leidt deze ons naar een ongenietbaar (zoal niet dodelijk) genieten en naar Thomas Hobbes' '*homo homini lupus*' van wrede wetteloosheid. Elk verlangen heeft wezenlijk een incestueuze grond/structuur. Uiteindelijk willen we immers allen opnieuw één worden met de totaal bevredigende moederinstantie van wie we juist door onze subjectwording zijn gescheiden.

Psychoanalyse en politiek

In een *bon mot* wordt psychoanalyse wel eens de politieke partij van de neuroten genoemd. Als dusdanig mag zij zich niet verliezen in '*politique politicienne*': de Wetstraat in plaats van de Dorpsstraat. Alfredo Zenoni spreekt van een navelstarende '*identificatorische preoccupatie*'. Deze '*goudkoorts*' laat de meeste buitenstaanders koud of werkt afstotelijk. De psychoanalyse heeft nochtans niet alleen in de kliniek van het *subject*, maar ook in die van de *cultuur* een belangrijke rol te spelen. Wie kan beter de stem van het *alzumenschliche* vertolken?

Zoals bekend streefde Jeremy Bentham met zijn *utilitarisme* naar zo veel mogelijk lust voor zoveel mogelijk mensen. Zijn landgenoot John Stuart Mill corrigeert. Hij verkiest namelijk een onbevredigde Socrates boven een bevredigd varken. De Athener zegt twee millennia voor Freud dat een leven dat niet onderzocht werd de moeite van het leven niet waard is.

Cornelius Castoriadis oordeelt dat vrijheid het enige legitieme objectief is van de politiek. De utopie met haar geprogrammeerde vorm van opgelegd geluk onttaardt onvermijdelijk in dystopie. Ieder moet zelf kunnen bepalen waarin hij geluk vindt. De westerse waarden van de Verlichting scheppen hiervoor het kader: individuele rechten, menselijke waardigheid, sociale rechtvaardigheid, zelfkritiek, rede en tolerantie. Met Oswald Spengler mogen we er een epistemofiel wereldgevoel aan toevoegen dat hij *faustisch* noemt. De psychoanalyse staat dan vooraan in de strijd tegen de passie der onwetendheid (Lacan) of tegen -K (Bion): wat wil/kan/mag men niet weten?

Dorpsstraat

Politiek filosoof John Rawls wil alle onverdiende ongelijkheid uit de wereld helpen. Dit veronderstelt niet alleen herverdeling van economisch maar ook van mentaliserend 'kapitaal'. Volgens Andre Breton moest psychoanalyse de bourgeoisie dwingen in de afgrond van het niets te kijken. Akkoord, maar belangrijker is misschien nog een psychoanalytisch begrepen ontwikkelingshulp voor wie de sofa als *te verlaten* moet worden beschouwd. Zoals in de spelkamer of de psychiatrische kliniek is het dan veeleer op de grond ('*Ground Zero*') te doen. Met de psychoanalyticus die op zijn beurt ook *zijn* zetel moet verlaten, vaak in '*circumstances not fit for thought*' (Bion).

En wat met andere uitdagingen zoals het multiculturele of de '*Global Village*' die eerder op een stationshal lijkt waar vreemden elkaar haastig kruisen? Wat leert de psychoanalyse over de ontmoeting met de vreemde rond en binnen ons? Of wat met de vermeend exclusieve eigenaars van de (freudiaanse) Toverfluit? Hoe kunnen we psychoanalytici die zichzelf en andersdenkenden resp. als Licht en Duisternis beschouwen naar/met elkaar laten luisteren/spreken? Zouden we in deze tijd (waarin vissen sterven aan zaken waaraan vissen vroeger niet stierven) niet eens *die* klus kunnen klaren? Vaarwel, postmoderne ironie: '*Yes, we can!*'